

ऐच्छिक गणित

कक्षा : ९ र १०

पाठ्यघण्टा : ४

वार्षिक कार्यघण्टा : १२८

१. परिचय

गणितलाई दैनिक जीवनसँग जोड्दै विद्यार्थीमा गणितीय ज्ञान, सिप र दक्षता विकास गरी सिपयुक्त जनशक्ति उत्पादन गर्नु यस पाठ्यक्रमको मुख्य उद्देश्य हो । गणितले वर्तमान समयमा भएका नवप्रवर्तन र भविष्यका सम्भावित समस्याको समाधानका लागि पृष्ठभूमि प्रदान गर्छ । यसले दैनिक जीवनका घटनालाई गहिरो गरी बुझ्न, सूचनाको प्रशोधन गरी तथ्यपरक भएर सोच्न, तर्क गर्न विश्लेषण गर्न, सही विकल्प छनोट गर्न, ठोस निर्णय लिन र समस्या समाधान गर्न सक्षम बनाउँछ । यसले माथिल्लो तहको अध्ययनका लागि आधार तयार गर्छ भने अन्य विधागत विषयक्षेत्रका अध्ययनलाई समेत आधारभूत ज्ञान र सिपको विकास गराउँछ । सूचना प्रविधिको क्षेत्रमा आएको परिवर्तनसँगै कृत्रिम बौद्धिकता (Artificial Intelligence) का साथै विज्ञान तथा प्रविधिको विकास र प्रयोगमा समेत गणितको महत्त्वपूर्ण योगदान रहन्छ । तसर्थ विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ को मर्मअनुरूप कक्षा ९-१० को ऐच्छिक गणित विषयको यो पाठ्यक्रम विकास गरिएको छ ।

यस पाठ्यक्रममा विश्वव्यापी रूपमा गणितीय क्षेत्रमा आएको परिवर्तन र राष्ट्रिय तथा स्थानीय आवश्यकताका आधारमा विषयवस्तु निर्धारण गरिएका छन् । यसअन्तर्गत गणितीय सिपगत समस्या समाधानका लागि बीज गणित (Algebra), त्रिकोणमिति (Trigonometry), ज्यामिति (Geometry), भेक्टर (Vector), तथ्याङ्कशास्त्र (Statistics), सीमान्तमान र निरन्तरता (Limit and Continuity) विषयक्षेत्र समेटिएका छन् । यसमा अनिवार्य गणित विषयमा रहेका विषयवस्तु नदोहोरिने तथा कक्षा ११-१२ को गणित विषय अध्ययनका लागि चाहिने आधारभूत गणितीय ज्ञान र सिपगत विषयवस्तुसमेत समावेश गरी लम्बीय तथा समतलीय सन्तुलन मिलाइएको छ ।

यस पाठ्यक्रममा गणितीय सिप विकासका लागि सक्षमता, कक्षागत सिकाइ उपलब्धि, विषयवस्तुको क्षेत्र तथा क्रम, सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र मूल्याङ्कन समावेश गरिएको छ । कक्षा ९-१० का लागि पाठ्यघण्टा ४ र वार्षिक कार्यघण्टा १२८ निर्धारण गरिएको छ । विद्यार्थीको सिकाइ मूल्याङ्कनका लागि २५ प्रतिशत आन्तरिक मूल्याङ्कन र ७५ प्रतिशत बाह्य मूल्याङ्कन निर्धारण गरिएको छ । विद्यार्थी सिकाइको मूल्याङ्कन लेटर ग्रेडिङ पद्धतिका आधारमा गरिने छ ।

२. तहगत सक्षमता

माध्यमिक तह कक्षा ९ र १० मा ऐच्छिक गणित विषयको अध्ययनपश्चात् विद्यार्थीमा निम्नलिखित सक्षमता हासिल हुने छन् :

१. क्रमजोडा, सम्बन्ध र फलनका विशेषता पहिचान र समस्या समाधान
२. बीजीय समीकरणका मूलहरूसम्बन्धी सिद्धान्तको प्रयोग
३. असमानता र रेखीय योजना (Linear Programming) लाई लेखाचित्रमा प्रदर्शन
४. सर्दका क्रिया, सर्दयुक्त समीकरण र वर्ग समीकरणसम्बन्धी समस्या समाधान
५. Matrix र Determinant को अवधारणा र समस्या समाधान

६. कोणहरूको नाप, त्रिकोणमितीय अनुपात र सर्वसमिकाहरूको सम्बन्धको प्रदर्शन, प्रयोग र समस्या समाधान
७. बिन्दुपथ, रेखाखण्डको विभाजन, सिधा रेखाको भुकाव र समीकरणसम्बन्धी समस्याको समाधान
८. Conic Section को अवधारणा, दुई सिधा रेखाबिचको कोण र वृत्तसम्बन्धी समस्या समाधान
९. ज्यामितीय आकृतिको स्थानान्तरण र यसको दैनिक क्रियाकलापमा प्रयोग
१०. भेक्टरको अवधारणा, क्रियाहरूको प्रयोग र ज्यामितीय साध्यहरू प्रमाणित
११. वैयक्तिक, खण्डित र अविच्छिन्न श्रेणीका विचरणसम्बन्धी व्यावहारिक समस्या समाधान
१२. सीमान्त मान र निरन्तरताको अवधारणा र बीजीय फलनमा यसको प्रयोग

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र / एकाइ		क्षेत्रगत सिकाइ उपलब्धि	
			कक्षा ९	कक्षा १०
१.	बीजगणित (Algebra)	१.१ क्रमजोडा, सम्बन्ध र फलन (Relation and Function)	<ul style="list-style-type: none"> क्रमजोडाको परिचय दिन सम्बन्धको परिचय दिई यसको प्रस्तुतीकरणका तरिकाहरू बताउन र प्रयोग गर्न सम्बन्धको क्षेत्र र विस्तार क्षेत्र पहिचान गर्न फलनको परिचय दिई यसको प्रस्तुतीकरणका तरिकाहरू बताउन र प्रयोग गर्न फलनको क्षेत्र, सहक्षेत्र, प्रतिबिम्ब र पूर्वप्रतिबिम्ब पत्ता लगाउन फलनसँग सम्बन्धीत समस्याहरू हल गर्न फलन $y = x^n$ ($n = 1, 2, 3$) को लेखाचित्र खिचन 	<ul style="list-style-type: none"> संयुक्त फलन र विपरीत फलनको अवधारणा विकास गरी समस्या समाधान गर्न ।
		१.२ बहुपदीय (Polynomial)	<ul style="list-style-type: none"> बहुपदीय र यसको root वा zero को अवधारणा प्रस्तुत गर्न बहुपदीयलाई पहिलो डिग्रीको बहुपदीयले भाग गर्न । 	<ul style="list-style-type: none"> शेष साध्य र गुणनखण्ड साध्य प्रमाणित गरी प्रयोग गर्न Rational Root Theorem को अवधारणा प्रस्तुत गरी वर्ग समीकरण र cubic equation को root पत्ता लगाउन र यसको प्रयोग गर्न
		१.३ समीकरण र असमानता (Equation and Inequality)	<ul style="list-style-type: none"> रेखीय असमानताको अवधारणा बताउन रेखीय असमानतालाई लेखाचित्रमा प्रस्तुत गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> रेखीय योजनासँग सम्बन्धित समस्याहरू लेखाचित्र विधिबाट समाधान गर्न वर्ग समीकरणलाई $(x - h)^2 + k = 0$ को रूपमा व्यक्त गर्न र यसलाई वर्ग फलन x^2 को स्थानान्तरणको रूपमा प्रस्तुत गर्न वर्ग फलनका लेखाचित्र

				खिच्च <ul style="list-style-type: none"> लेखाचित्रको प्रयोग गरी वर्गसमीकरणको हल गर्न
		१.४ सङ्ख्या पद्धति (Number System)	<ul style="list-style-type: none"> सर्दको परिचय दिई आधारभूत क्रिया गर्न वास्तविक सङ्ख्याको अन्तरालहरूको अवधारणा प्रस्तुत गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> सर्दयुक्त समीकरण हल गर्न
		१.५. मेट्रिक्स र डिटरमिनान्ट (Matrix and Determinant)	<ul style="list-style-type: none"> Matrix को परिचय दिई प्रकारहरू बताउन र निर्माण गर्न Matrix का क्रियाहरू (जोड, घटाउ) गर्न Matrix का जोडसम्बन्धी गुणहरू बताउन Matrix को स्केलरसँग गुणन गर्न । 	<ul style="list-style-type: none"> Matrix को क्रम परिवर्तन गरी सोसम्बन्धी समस्या समाधान गर्न Matrix को गुणन गर्न Matrix का गुणनसम्बन्धी गुणहरू बताउन 2x2 Matrix को Determinant को अवधारणा प्रस्तुत गर्न र Determinant पत्ता लगाउन Singular matrix पहिचान गर्न र विपरीत मेट्रिक्स पत्ता लगाउन ।
२.	त्रिकोणमिति (Trigonometry)		<ul style="list-style-type: none"> कोणहरूको नापसम्बन्धी डिग्री, ग्रेड र रेडियन पद्धतिको परिचय दिई सम्बन्ध बताउन चापको लम्बाइ (Arc length), अर्धव्यास (radius) र केन्द्रीय कोण (Centre angle) सँग सम्बन्धित ज्यामितीय समस्याहरू समाधान गर्न त्रिकोणमितीय अनुपातहरूको सर्वसमिका (पाइथागोरीयन, ब्युत्क्रम, अनुपात) सम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न समपूरक र परिपूरक कोणहरू भएको त्रिकोणमितीय सर्वसमिकासम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न । 	<ul style="list-style-type: none"> मिश्रित कोणहरू (compound angles) को त्रिकोणमितीय सर्वसमिका सम्बन्धित समस्याहरू हल गर्न Sine, cosine, tangent को अपवर्त्य (multiple) सर्वसमिकाहरू (Identities) सम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न Sine, cosine, tangent का अपवर्तक (submultiple) सर्वसमिकाहरू (Identities) सम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न त्रिकोणमितीय सर्वसमिकाको रूपान्तरण र अनुबन्धित सर्वसमिका (Conditional identities) को अवधारणा दिई परीक्षण (verification) गर्न त्रिकोणमितीय अनुपातको प्रयोग गरी उचाइ र दुरीसम्बन्धी शाब्दिक समस्या समाधान गर्न ।

३.	ज्यामिति (Geometry)	३.१ निर्देशाङ्क ज्यामिति (Co-ordinate Geometry)	<ul style="list-style-type: none"> • बिन्दुपथ (Locus) को अवधारणा बताउन र यससम्बन्धी समस्या समाधान गर्न • रेखाखण्डलाई निश्चित अनुपातमा विभाजन गर्ने बिन्दु पत्ता लगाउन, तत्सम्बन्धी समस्या समाधान गर्न • सिधा रेखाको भुकाव, x खण्ड र y खण्डको अवधारणा बताउन • सिधा रेखाको समीकरणहरू पत्ता लगाउन • $ax + by + c = 0$ लाई स्तरीय स्वरूप (standard form) मा रूपान्तरण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> • दिइएका बिन्दु भएर जाने रेखाको समीकरणसँग सम्बन्धित समस्याहरू हल गर्न • दुई सरलरेखाहरूबिचको कोण पत्ता लगाई तत्सम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न • सोली र समतलीय सतहको प्रतिच्छेदनको रूपमा Circle , ellipse and parabola बन्ने अवस्था प्रदर्शन गर्न • वृत्तको समीकरण र वृत्तको समीकरणसँग सम्बन्धित समस्याहरूको समाधान
		३.२ स्थानान्तरण (Transformation)	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानान्तरणको परिचय र दैनिक जीवनमा यसको प्रयोग बताउन • ज्यामितीय आकृतिलाई $x = y$, $x = -y$, $x = a$ र $x = b$ मा परावर्तन गर्न • ज्यामितीय आकृतिलाई केन्द्रबिन्दु वरिपरि 90°, 180°, 270° मा परिक्रमण गर्न • ज्यामितीय आकृतिहरूलाई केन्द्रबिन्दुमा दिइएको नापोको आधारमा विस्तारीकरण र सडकुचन गर्न । 	<ul style="list-style-type: none"> • ज्यामितीय आकृतिलाई दिइएको भेक्टरका आधारमा विस्थापन गर्न • परावर्तन, परिक्रमण, विस्थापन र विस्तारीकरणमध्ये कुनै दुईओटा स्थानान्तरणहरूको संयुक्त स्थानान्तरणका रूपमा प्रस्तुत गरी लेखाचित्रमा प्रस्तुत गर्न • मेट्रिक्सको प्रयोग गरी स्थानान्तरण गर्न ।
४.	भेक्टर (Vector)		<ul style="list-style-type: none"> • Vector को परिचय प्रकार बताई दैनिक जीवनमा प्रयोगबारे उल्लेख गर्न • Vector र Scalar बिच भिन्नता छुट्याउन • भेक्टरलाई निर्देशाङ्कमा र लेखाचित्रमा प्रस्तुत गर्न • भेक्टर जोडको नियम परिचय दिन • भेक्टरको क्रियाहरू (जोड र घटाउ) गरी समस्या समाधान गर्न • भेक्टरहरूको समानान्तर हुने अवस्था पत्ता लगाउन भेक्टरको परिमाण र दिशा, एकाइ भेक्टरसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> • दुई भेक्टरहरूको स्केलर गुणनफल पत्ता लगाई तिनीहरूबिचको कोण पत्ता लगाउन • भेक्टर जोडको नियमको प्रयोग गर्न • भेक्टर विधिबाट मध्यबिन्दु साध्य र खण्ड सूत्र पत्ता लगाई प्रयोग गर्न • भेक्टरको प्रयोग गरी त्रिभुज र चतुर्भुजसम्बन्धी ज्यामितीय साध्यहरूको प्रमाणित गर्न
५.	तथ्याङ्कशास्त्र (Statistics)		<ul style="list-style-type: none"> • वैयाक्तिक र खण्डित (Individual and discrete) 	<ul style="list-style-type: none"> • अविच्छिन्न (Continuous) श्रेणीको चतुर्थांशीय

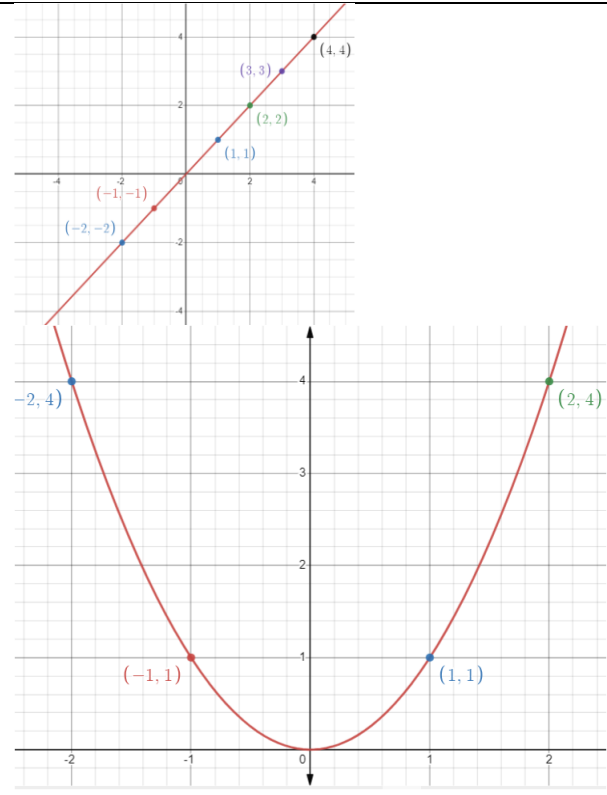
			<p>श्रेणीको चतुर्थांशीय भिन्नता, Mean deviation, standard deviation पत्ता लगाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित समस्या समाधान गर्न</p> <ul style="list-style-type: none"> दिइएको वैयक्तिक र खण्डित (Individual and discrete) श्रेणीको न्यूनतम, अधिकतम मान, पहिलो चतुर्थांश, मध्यिका र तेस्रो चतुर्थांशलाई ह्विस्कर बाकसमा अङ्कन गर्न । 	<p>भिन्नता, Mean deviation, standard deviation पत्ता लगाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित समस्या समाधान गर्न</p> <ul style="list-style-type: none"> दिइएको तथ्याङ्कहरूको न्यूनतम, अधिकतम मान, पहिलो चतुर्थांश, मध्यिका र तेस्रो चतुर्थांशलाई ह्विस्कर बाकसमा अङ्कन गरी तुलना गर्न ।
६.	सीमान्तमान र निरन्तरता (Limit and Continuity)		<ul style="list-style-type: none"> असीमितता (Infinity) र Indeterminate form को अवधारणा दिन सीमान्तमान (Limits) को अवधारणा दिन दिइएको लेखाचित्रको अध्ययन गरी बीजीय फलनको सीमान्तमान पत्ता लगाउन बीजीय फलन (Algebraic Function) को सीमान्तमान पत्ता लगाउन । 	<ul style="list-style-type: none"> फलनको निरन्तरता (Continuity) र विच्छिन्नता (Discontinuity) को अवधारणा बताउन दिइएको लेखाचित्रको आधारमा कुनै बिन्दु र अन्तरालमा फलनको निरन्तरता वा विच्छिन्नता पत्ता लगाउन दिइएको बिन्दुमा बीजीय फलनको निरन्तरता र विच्छिन्नताको परीक्षण गर्न ।

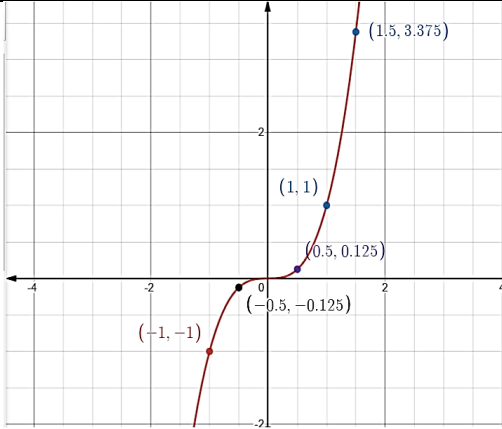
४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम तथा विस्तृतीकरण

कक्षा ९

क्र.स.	विषय क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	अनुमानित कार्यघण्टा (सै.+ प्र.)	
१.	बीजगणित (Algebra)	१.१ क्रमजोडा, सम्बन्ध र फलन (Pair, Relation and Function)	<p>१.१.१. क्रमजोडा</p> <p>१.१.२. कार्टिसियन गुणनफल</p> <p>१.१.३. सम्बन्ध (परिचय, प्रकार र प्रस्तुतीकरण)</p> <p>१.१.४. सम्बन्धका क्षेत्र (domain) र विस्तार क्षेत्र (range)</p> <p>१.१.५. विपरीत सम्बन्ध</p> <p>१.१.६. फलन (परिचय, प्रकार, प्रस्तुतीकरण)</p> <p>१.१.७. फलनको क्षेत्र र सहक्षेत्र, प्रतिबिम्ब, पूर्वप्रतिबिम्ब</p> <p>१.१.८. फलनसँग सम्बन्धित समस्याहरू</p> <p>१.१.९. सम्बन्ध र</p>	<ul style="list-style-type: none"> लेखाचित्रको प्रयोग गरी दुईओटा सङ्ख्याहरूलाई क्रमजोडामा राख्दा बन्ने असमानता र समानता छलफल गराउने बराबर क्रमजोडाका सदस्यको सम्बन्ध पहिचान गरी मान पत्ता लगाउने दुईओटा समूहबाट बन्ने कार्टिसियन गुणनफल, प्रस्तुतीकरण, क्षेत्र र विस्तार क्षेत्र तथा विपरीत सम्बन्धको उदाहरणसहित छलफल गराउने व्यावहारिक उदाहरणबाट फलनको परिचयसहित यसको प्रस्तुतीकरण, क्षेत्र र सहक्षेत्र तथा प्रतिबिम्ब, पूर्वप्रतिबिम्बको उदाहरणसहित छलफल गराउने $y = x$, $y = x^2$, $y = x^3$ को ग्राफ निर्माण गर्न दिइएको x का मानका आधारमा y को मान प्राप्त गरी solution set निर्माण गर्न लगाई ग्राफ बनाउन लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> क्रमजोडा र कार्टिसियन गुणनफलको अवधारणा मापन गर्न र यससँग सम्बन्धित समस्याहरू समाधान मूल्याङ्कनका लागि कक्षाकार्य वा गृहकार्य गर्न दिएर सम्बन्ध र फलनसँग सम्बन्धित समस्याहरू समाधानका लागि लिखित परीक्षा लिने । 	२९

फलनको
भिन्नता
१.१.१०. फलन $y = x^n$ ($n = 1, 2, 3$)
को लेखाचित्र

				 <ul style="list-style-type: none"> ● $y = x$, $y = x^2$ र $y = x^3$ ग्राफका आधारमा दिइएको x वा y का लागि थाहा नभएको मानहरू पत्ता लगाउन लगाउने । 		
		<p>१.२ बहुपदीय (Polynomial)</p>	<p>१.२.१. बहुपदीयको परिचय र यसको root अवधारणा मात्र</p> <p>१.२.२. बहुपदीयको भाग सङ्क्षिप्त भाग (Synthetic Division) विधिबाट गुणनखण्ड र शेष मात्र - डिग्री 3 सम्म मात्र)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● एकचलयुक्त बहुपदीय अभिव्यञ्जकमा चल राशिको मान कति राख्दा नतिजा 0 आउँछ परीक्षण गर्ने जस्ता क्रियाकलापबाट roots को अवधारणा विकसित गर्ने ● एकचलयुक्त बहुपदीयलाई $(x - a)$ स्वरूपको बहुपदीयले भाग गर्ने तरिकाको छलफल गर्दै सङ्क्षिप्त भाग विधिसँग सम्बन्ध स्थापित गरी गुणनखण्ड र शेष पत्ता लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> ● विभिन्न एकचलयुक्त उदाहरण दिई Hit and trial विधिबाट roots को अवधारण मापनका लागि मौखिक परीक्षा लिने ● एकचलयुक्त बहुपदीयलाई $(x - a)$ स्वरूपको बहुपदीयले भाग गर्न 	

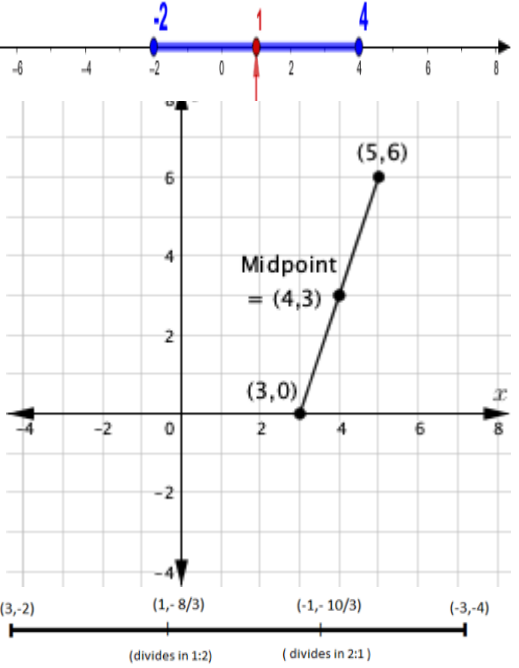

					लिखित परीक्ष लिने र त्यसलाई सङ्क्षिप्त भाग विधिसँग सम्बन्ध स्थापित गरी गुणनखण्ड र शेष पत्ता लगाउने कार्य गर्न दिएर
	१.३ समीकरण र असमानता (Equation and Inequality)	१.३.१. दुईचलयुक्तसम्म रेखिय असमानता (अवधारणा र लेखाचित्रमा प्रस्तुतीकरण)	<ul style="list-style-type: none"> ● ग्राफपेपर, ग्राफबोर्ड, सङ्ख्यारेखामा र Digital tools को समेत प्रयोग गरी विभिन्न असमानताहरूले लिने क्षेत्रलाई प्रस्तुत गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● विभिन्न असमानताहरू दिई ग्राफमा प्रस्तुत गर्न लगाएर 	
	१.४ सङ्ख्या पद्धति (Number System)	१.४.१.सर्दको परिचय र यसको क्रियाहरू (जोड, घटाउ, गुणन र भाग) १.४.२. वास्तविक सङ्ख्या (अन्तरालको अवधारणा)	<ul style="list-style-type: none"> ● सर्दको जोड, घटाउ, गुणन र भागको नियमसहित समस्या समाधान गराउने र छलफल गराउने ● सङ्ख्या रेखाको प्रयोग गरी वास्तविक सङ्ख्याहरूको खुला तथा बन्द अन्तरालको अवधारणा छलफल गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> ● सर्दको जोड, घटाउ, गुणन र भागसँग सम्बन्धित समस्याहरू समाधान मूल्याङ्कनका लागि कक्षाकार्य वा गृहकार्य गर्न दिएर 	

		<p>१.५. मेट्रिक्स र डिटरमिनान्ट (Matrix and Determinant)</p>	<p>१.५.१. मेट्रिक्स (परिचय, प्रकार, निर्माण)</p> <p>१.५.२. मेट्रिक्सका क्रियाहरू (जोड, घटाउ)</p> <p>१.५.३. मेट्रिक्सका जोडसम्बन्धी गुणहरू</p> <p>१.५.४. मेट्रिक्सको स्केलरसँग गुणन</p>	<ul style="list-style-type: none"> • कुनै ३ ओटा सामानको मूल्य २ ओटा पसलमा सोधेर प्राप्त जानकारी लहर र पङ्क्तिका रूपमा टिपोट गरी तालिका बनाएर प्रस्तुति गर्न लगाउने । यसरी लहर र पङ्क्तिका रूपमा आयताकार रूपमा गरिने प्रस्तुतीकरण मेट्रिक्स हो भनी उदाहरणसहित यसका विभिन्न प्रकारहरूको नामकरण उदाहरणबाट दिने • २ वा ३ ओटा समान र असमान मेट्रिक्सका नमुना प्रस्तुत गरी कुन कुन जोड्न वा घटाउन सकिन्छ र कसरी जोडने छलफल गराउने र विभिन्न जोडका गुणहरू जानकारी गराउने • कुनै मेट्रिक्सलाई स्केलरले गुणन गर्दा सबै सदस्यहरूलाई गुणन गर्नुपर्छ भन्ने कुराको जानकारी गराउँदै मेट्रिक्सलाई स्केलरले गुणन गर्न लगाउने, जस्तै : A एउटा मेट्रिक्स भए त्यसलाई k भन्ने स्केलरले गुणन गर्दा kA हुन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> • समूह बनाएर मेट्रिक्सको परिचय र यसका प्रकारहरू उदाहरणसहित प्रस्तुत गर्न लगाएर • मेट्रिक्सको जोड, घटाउ र स्केलरले गर्ने गुणनसँग सम्बन्धित समस्याहरू समाधान मूल्याङ्कनका लागि कक्षाकार्य वा गृहकार्य गर्न दिएर • मेट्रिक्सको जोड, घटाउ र स्केलरले गर्ने गुणनसँग सम्बन्धित गुणहरू उदाहरणसहित प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	
--	--	--	---	---	---	--

२.	त्रिकोणमिति (Trigonometry)		<p>२.१. कोणिक नाप डिग्री ग्रेड र रेडियन पद्धति (परिचय, सम्बन्ध)</p> <p>२.२. रेडियन पद्धतिका समस्याहरू (चापको लम्बाइ, अर्धव्यास र केन्द्रीय कोणसँग सम्बन्धित)</p> <p>२.३. त्रिकोणमितीय अनुपातहरूका सर्वसमिकाहरू (पाइथागोरीयन, व्युत्क्रम, आनुपातिक) सम्बन्धी समस्याहरू तथा तिनीहरूको रूपान्तरण</p> <p>२.४. $90^\circ \pm \theta$, $180^\circ \pm \theta$, $270^\circ \pm \theta$, $360^\circ \pm \theta$ र $(-\theta)$ का</p>	<ul style="list-style-type: none"> कोणिक नापहरू डिग्रीलाई 180 तथा ग्रेडलाई 200 र रेडियनलाई π का आधारमा तुलना गरी तीनओटै पद्धतिको परिचय गराउने चापको लम्बाइ, अर्धव्यास र केन्द्रीय कोणसँग सम्बन्धित समस्याहरू समाधान गर्न लगाउने त्रिकोणमितिय अनुपात र यसका सम्बन्धहरूलाई विभिन्न तरिकाले प्रदर्शन गराउने र समूह कार्यमा जोड दिने 90°, 270° तथा 180° र 360° वा पहिलो, दोस्रो, तेस्रो र चौथो चतुर्थांशका आधारमा त्रिकोणमितीय अनुपातको सम्बन्ध र रूपान्तरण तथा नतिजामा देखिने + तथा - चिह्न पहिचानमा सहजता हुने गरी $90^\circ \pm \theta$, $180^\circ \pm \theta$, $270^\circ \pm \theta$, $360^\circ \pm \theta$ र $(-\theta)$ का त्रिकोणमितीय सर्वसमिकाहरूको सम्बन्ध समूह समूहमा लेख्न लगाई निष्कर्ष समूहबाटै निकाल्न लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> रेडियन पद्धतिका समस्याहरू समाधानका लागि कक्षाकार्य वा गृहकार्य गर्न लगाएर । त्रिकोणमितीय अनुपात र यसका सम्बन्धहरूलाई समूह कार्य गर्न लगाउने र समाधान प्रस्तुत गर्न लगाएर 90°, 270° तथा 180° र 360° वा पहिलो, दोस्रो, तेस्रो र चौथो चतुर्थांशका आधारमा त्रिकोणमितीय अनुपातको सम्बन्ध $90^\circ \pm \theta$, $180^\circ \pm \theta$, $270^\circ \pm \theta$, $360^\circ \pm \theta$ र $(-\theta)$ 	३०
----	-------------------------------	--	--	---	--	----

			त्रिकोणमितीय सर्वसमिकाहरू		का त्रिकोणमितीय सर्वसमिकाहरूको सम्बन्ध समूह समूहमा लेख्न लगाई गृहकार्य दिने र मौखिक परीक्षा लिने ।	
३.	ज्यामिति (Geometry)	३.१ निर्देशाङ्क ज्यामिति (Co-ordinate Geometry)	<p>३.१.१. बिन्दुपथका अवधारणा लेखाचित्रसहित (सिधा रेखा, लम्बार्धक र वृत्तको समीकरण आउने)</p> <p>३.१.२. रेखाखण्डलाई निश्चित अनुपातमा विभाजन गर्ने बिन्दु, तत्सम्बन्धी समस्याहरू</p> <p>३.१.३. सिधा रेखाको भुकाव x खण्ड र y खण्डको अवधारणा</p>	<ul style="list-style-type: none"> • कुनै बिन्दुबाट केही एकाइ दुरीमा रहेर घुम्ने बिन्दुको बिन्दुपथसम्बन्धी उदाहरण दिई क्रियाकलाप गराउने । जस्तै (सिधा रेखा, वृत्त आदि) • वृत्त, सिधा रेखा तथा लम्बार्धकको बिन्दुपथलाई लेखाचित्रमा देखाउने • दिइएका सर्तअनुसार सिधा रेखा र वृत्तको समीकरण आउने बिन्दुपथ पत्ता लगाउने <p>दुई बिन्दु जोड्ने सरल रेखाको बिचको बिन्दु कसरी पत्ता लगाउने, दुवै बिन्दुतर्फका बिन्दुहरू जोडी 2 ले भाग गर्दा आउने नतिजालाई 3 र 5 को मध्यबिन्दु पत्ता लगाउने तरिकासँग जोडने ।</p> <p>जस्तै :</p>	<ul style="list-style-type: none"> • सिधा रेखाका समीकरणसंग सम्बन्धीत समस्याहरू समाधान मुल्याङ्कनको लागि कक्षाकार्य गर्न दिएर । • दुई बिन्दु जोड्ने सिधा रेखाको मध्यबिन्दु पत्ता लगाउन कक्षाकार्य दिएर । • सिधा रेखाका समीकरणह 	१८

			<p>३.१.४. सिधा रेखाको समीकरणहरू $(x = a, y = b, y = mx + c$ (slope intercept), $\frac{x}{a} + \frac{y}{b} = 1$ (Double intercept), $x \cos \alpha + y \sin \alpha = p$ (Perpendicular form)</p> <p>३.१.५. $ax + by + c = 0$ लाई स्तरीय स्वरूप (standard form) मा रूपान्तरण</p>	 <ul style="list-style-type: none"> • सिधा रेखाको भुकाव, खण्डहरू तथा विभिन्न समीकरणलाई ज्यामितीय रूपमा प्रमाणित गर्न लगाउने • p र α को अवधारणा बताउँदै $x \cos \alpha + y \sin \alpha = p$ सिधा रेखाको समीकरण स्थापित गर्न लगाउने • सिधा रेखाका समीकरणहरू उल्लेख गरी त्यसलाई विभिन्न सिधा रेखाका समीकरणका रूपमा रूपान्तरण गर्न लगाउने र कुनै एउटा समीकरण दिएर चार समूह बनाई रूपान्तरण गर्न लगाउने र निष्कर्ष कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्न लगाउने • जियोबोर्डको सहायताले बिन्दु, रेखा र त्रिभुज तथा चतुर्भुजका साथै बहुभुजहरूलाई परावर्तन, परिक्रमण, विस्थापन र विस्तारीकरण गरी यसको स्वरूप र 	<p>रू दिई सूत्र वा सम्बन्धका आधारमा तुलना गर्दै एक अर्कामा रूपान्तरण गर्न लगाउने कक्षाकार्य वा गृहकार्य ।</p> <p>• स्मार्टबोर्ड वा Digital तथा physical</p>	<p>१८</p>
	<p>३.२ स्थानान्तरण (Transformation)</p>	<p>३.२.१. स्थानान्तरण (परिचय, प्रकार</p>	<ul style="list-style-type: none"> • जियोबोर्डको सहायताले बिन्दु, रेखा र त्रिभुज तथा चतुर्भुजका साथै बहुभुजहरूलाई परावर्तन, परिक्रमण, विस्थापन र विस्तारीकरण गरी यसको स्वरूप र 			

			<p>र दैनिक जीवनमा यसको प्रयोग)</p> <p>३.२.२. ज्यामितीय आकृतिको परावर्तन ($x = y$, $x = -y$, $x = a$ and $y = b$ मा) र लेखाचित्रमा प्रस्तुत</p> <p>३.२.३. ज्यामितीय आकृतिको परिक्रमण (केन्द्रबिन्दु $(0,0)$ र (a,b)) वरिपरि (धनात्मक र ऋणात्मक दिशामा 90°, 180°, 270°) र लेखाचित्रमा प्रस्तुत</p> <p>३.२.४. ज्यामितीय चित्रको विस्तारीकरण वा सङ्कुचन (केन्द्रबिन्दु $(0,0)$ र (a, b) बाट दिइएको नापो (scale factor) का</p>	<p>प्रकृति देखाई छलफल गराउने र समूह समूहमा अभ्यास गराउने । त्यसरी प्राप्त निष्कर्ष कक्षाकोठामा प्रस्तुत गरी सूत्रबद्ध गराउने र राम्रो प्रस्तुतिलाई कक्षाकोठामा सजावट गराउने</p> <ul style="list-style-type: none"> जियोबोर्डको सहायताले कुनै एउटा त्रिभुजका निर्देशांक लेखी त्यसलाई विभिन्न अक्ष वा रेखामा परावर्तन गराउने जियो बोर्डको सहायताले कुनै एउटा त्रिभुज वा चतुर्भुजका निर्देशांक लेखी त्यसलाई 90°, 180°, 270° को धनात्मक र ऋणात्मक दिशामा परिक्रमण गराउने । जियो बोर्डको सहायताले कुनै एउटा त्रिभुज वा चतुर्भुजका निर्देशांक लेखी नापो तथा केन्द्रबिन्दुका आधारमा विस्तारीकरण गरी नापोले पार्ने प्रभावलाई वस्तु र त्यसको प्रतिविम्बसँग तुलना गरेर छलफल गराउने । यसलाई डिजिटल सामग्रीको समेत प्रयोग गरेर अभ्यास गराउने । 	<p>tools मा रेखा र त्रिभुज तथा चतुर्भुजका साथै बहुभुजहरूलाई परावर्तन, परिक्रमण, विस्थापन र विस्तारीकरण गरी यसको स्वरूप र प्रकृति कस्तो बन्छ भनी समूह समूहमा अभ्यास गराउने र परियोजना कार्य गर्न लगाएर ।</p>	
--	--	--	---	---	---	--

			आधारमा) र लेखाचित्रमा प्रस्तुत			
४.	भेक्टर (Vector)		<p>४.१. भेक्टरको परिचय र यसका प्रकारहरू (लहर, पङ्क्ति, स्थिति, एकाइ, शून्य, बराबर र ऋणात्मक भेक्टर, समान र असमान भेक्टरहरू)</p> <p>४.२. भेक्टर र स्केलर बिच भिन्नता</p> <p>४.३. भेक्टरलाई निर्देशाङ्क र लेखाचित्रमा प्रस्तुत</p> <p>४.४. भेक्टर जोडको त्रिभुज नियम (परिचय)</p> <p>४.५. भेक्टरका क्रियाहरू (जोड र घटाउ)</p> <p>४.६. भेक्टरलाई स्केलरले गुणन</p> <p>४.७. भेक्टरको</p>	<ul style="list-style-type: none"> • कुनै वस्तुको लम्बाइ र दुरी तथा गति र प्रवेगलाई उदाहरणसहित छलफल गराउने • परिमाण मात्र भएकालाई स्केलर र परिमाणका साथै दिशा पनि किटान गरिएको अवस्थालाई भेक्टर मानिने जानकारी उदाहरणसहित प्रस्ट पार्ने र फरक उल्लेख गर्ने • विभिन्न प्रकारका भेक्टरलाई समूहमा छलफल गराई उदाहरणसहित प्रस्ट पार्ने • २ वा ३ ओटा समान र असमान भेक्टरका नमुना प्रस्तुत गरी कुन कुन जोडन वा घटाउन सकिन्छ र कसरी जोडने वा घटाउने र स्केलरले भेक्टरलाई गुणन गर्ने तरिका माथि छलफल गराउने • एउटा भेक्टर वा दुईओटा स्थिति भेक्टरका आधारमा भेक्टरको परिमाण, दिशा र एकाइ भेक्टर पत्ता लगाउने प्रक्रियासहित छलफल गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> • भेक्टर र स्केलरको फरक छुट्टयाउन मौखिक परीक्ष लिने • समूह निर्माण गर्न लगाएर भेक्टरका प्रकारहरू लेख्न लगाई प्रस्तुति गर्न लगाउन समूह कार्य दिने • दुई वा तीन भेक्टर दिई त्यसका जोड र घटाउसँग सम्बन्धीत समस्याहरू समाधान मूल्याङ्कनका लागि कक्षाकार्य वा गृहकार्य गर्न दिएर • भेक्टरको 	११

			परिमाण, दिशा र एकाई भेक्टर		परिमाण, दिशा र एकाई भेक्टरसँग सम्बन्धीत समस्याहरू समाधान मूल्याङ्कनका लागि कक्षाकार्य गर्न दिएर	
५.	तथ्याङ्कशास्त्र (Statistics)		<p>५.१. वैयक्तिक र खण्डित श्रेणीको चतुर्थांशीय मान (Quartiles) र शतांशीय मान (Percentiles)</p> <p>५.२. वैयक्तिक र खण्डित श्रेणीको विचरणशीलता (Dispersion)</p> <p>५.२.१. चतुर्थांशीय विचलन र यसको गुणाङ्क</p> <p>५.२.२. मध्यक भिन्नता (मध्यक र मध्यिकाबाट) र यसको गुणाङ्क</p> <p>५.२.३. स्तरीय</p>	<ul style="list-style-type: none"> • कुनै एउटा कच्चा तथ्याङ्कका बारेमा छलफल गराइ शैक्षणिक पाटीमा टिप्ने र त्यसलाई सङ्कलन गर्ने, वर्गीकरण गर्ने र तालिकीकरण गर्ने प्रक्रियाको सम्बन्धमा छलफल गराउने • विभिन्न उदाहरणहरू दिएर तथ्याङ्कलाई वैयक्तिक, खण्डित र अविच्छिन्न श्रेणीमा विभाजन गरी फरक छुट्टयाउन लगाउने • विभिन्न उदाहरणहरूबाट वैयक्तिक र खण्डित श्रेणीको चतुर्थांशीय मान (Quartiles) शतांशीय मान (Percentiles) सम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न सिकाउने • विभिन्न उदाहरणहरूबाट वैयक्तिक र खण्डित श्रेणीको चतुर्थांशीय विचलन र यसको गुणाङ्क, मध्यक भिन्नता (मध्यक र मध्यिकाबाट) र यसको गुणाङ्क तथा स्तरीय भिन्नता र यसको गुणाङ्क) सम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न सिकाउने । • कुनै पनि तथ्याङ्कको न्यूनतम मान, अधिकतम मान, पहिलो चतुर्थांश मध्यिका र तेस्रो चतुर्थांश पत्ता 	<ul style="list-style-type: none"> • वैयक्तिक र खण्डित श्रेणीको चतुर्थांशीय विचलन र यसको गुणाङ्क, मध्यक भिन्नता (मध्यक र मध्यिकाबाट) र यसको गुणाङ्क तथा स्तरीय भिन्नता र यसको गुणाङ्कसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्ने 	१०

			भिन्नता र यसको गुणाङ्क ५.३. Whisker Box-Plot .	<p>लगाई Whisker Box-Plot मा राख्न लगाई तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण गर्ने</p> <ul style="list-style-type: none"> Ms Excel को प्रयोग गरी तथ्याङ्कहरूको चतुर्थांशीय विचलन, यसको गुणाङ्क, मध्यक भिन्नता तथा स्तरीय भिन्नता निकाल्ने अभ्यास गराउने । 	<p>कक्षाकार्य तथा गृहकार्य दिएर</p> <ul style="list-style-type: none"> तथ्याङ्कको न्यूनतम मान, अधिकतम मान, पहिलो चतुर्थांश, मध्यक र तेस्रो चतुर्थांश पत्ता लगाई Whisker Box-Plot मा राख्न लगाउने कक्षाकार्य । 	
६.	सीमान्तमान र निरन्तरता (Limit and Continuity)	<p>६.१. असीमितता (Infinity) को र indeterminate form $\frac{0}{0}$ को अवधारणा</p> <p>६.२. सीमान्तमानको अवधारणा (सङ्ख्याहरूको अनुक्रमबाट, चित्रात्मक अनुक्रमको आधारबाट, असीमित श्रेणीको</p>	<ul style="list-style-type: none"> X को मान 3 राख्दा $\frac{x^2 - 9}{x - 3}$ को मान कति होला ? अथवा X को मान 2.9, 2.99, 2.999, 2.9999 राख्दा $\frac{x^2 - 9}{x - 3}$ को मान कति होला ? अथवा X को मान 3.1, 3.01, 3.001, 3.0001 राख्दा $\frac{x^2 - 9}{x - 3}$ को मान कति होला ? माथिको नतिजाभन्दा कति फरक परेछ ? छलफल गराउने । यसबाट $\frac{0}{0}$ लाई indeterminate form भनेकाले सीमान्तमानको अवधारणा आवश्यक परेको जानकारी गराउने र सँगै $x \rightarrow a$ को अर्थ स्पष्ट पार्ने विभिन्न सङ्ख्याहरू, चित्रहरू वा श्रेणीको उदाहरण प्रस्तुत गरी पूर्वानुमान गर्न लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> X को मान 2.9, 2.99, 2.999, 2.9999 राख्दा $\frac{x^2 - 9}{x - 3}$ को मान कति होला ? X को मान 3.1, 3.01, 3.001, 3.0001 राख्दा $\frac{x^2 - 9}{x - 3}$ को 	१२	

			<p>योगफलको आधारमा), बीजीय फलनको</p> <p>६.३. सीमान्तमान ($x \rightarrow a$ को अर्थ, दायाँ र बायाँ सीमान्त मान लेखाचित्रसहित, degree 2 सम्म भएको) ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> • कुनै पनि चल राशिको मानलाई भन्दा सानो वा ठुलोका रूपमा दायाँ र बायाँ सीमान्तमानका रूपमा लेखी जानकारी गराउने । 	<p>मान कति होला ?</p> <ul style="list-style-type: none"> • x को मान 3 राख्दा $\frac{x^2 - 9}{x - 3}$ को मान कति हुन्छ ? • $x \rightarrow 2$ को अर्थ उदाहरणसहित बताउन लगाउने र मौखिक रूपमा सोध्ने • अनुक्रम तथा चित्रात्मक ढाँचाबाट बाँकी सङ्ख्या, चित्रको पूर्वानुमान गर्न विभिन्न समस्या दिएर कक्षाकार्य गर्न दिएर । 	
--	--	--	--	---	---	--

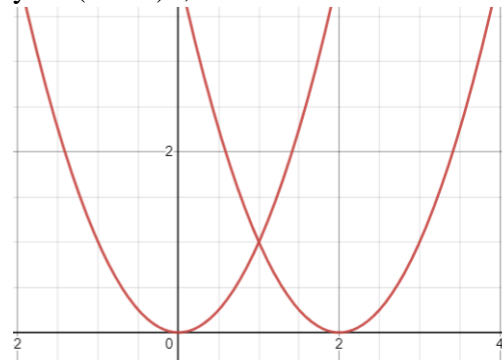
क्र.स.	विषय क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तुको विस्तृतिकरण	सम्भावित सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	अनुमानित कार्यघण्टा (सै. + प्र.)
१.	बीजगणित (Algebra)	१.१ सम्बन्ध र फलन (Relation and Function)	१.१ संयुक्त फलन र विपरीत फलन (Inverse Function) (Arrow diagram मा प्रस्तुति र समस्या समाधान)	<ul style="list-style-type: none"> • एक एक फलन हुने र नहुने फलनहरूको उदाहरण मिलान चित्रमा प्रस्तुत गरी क्षेत्र र सहक्षेत्र एकअर्कामा परिवर्तन गर्दा फेरि नयाँ फलन बन्छ या बन्दैन खोज्न लगाउने • कुनैपनि फलनको विपरीत फलन निकाल्न लगाएर छलफल गर्ने • दुई फलनहरूको उदाहरण लिइ एकपछि अर्को फलनबाट पालैपालो प्रतिबिम्ब पत्ता लगाई दुवैलाई जनाउने संयुक्त फलनबाट प्रतिबिम्ब पत्ता लगाई प्रतिबिम्बविच तुलना गर्न लगाई संयुक्त फलनको परीचय गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> • मिलान चित्रमा प्रस्तुत गरिएको फलनको विपरीत फलन बन्छ या बन्दैन कारणसहित भन्न लगाउने • विपरीत फलन संग सम्बन्धित प्रश्नहरू समाधान गर्न लगाउने । 	२९
		१.२ बहुपदीय (Polynomial)	१.२.१. शेष साध्य र गुणनखण्ड साध्य प्रमाणित र यसको प्रयोग १.२.२. Rational Root Theorem (अवधारणा मात्र, वर्ग समीकरण र cubic polynomial equation को root पत्ता लगाउन यसको प्रयोग) .	<ul style="list-style-type: none"> • कुनै पनि बहुपदीयलाई $x - a$ स्वरूपको रेखीय बहुपदीयले साधारण विधिबाट भाग गर्न लगाई शेष र भागफल निकाल्न लगाई छोटकरीमा शेष निकाल्न सकिने कुरा छलफल गराई शेष साध्यको अवधारणा विकास गर्ने • शेषसाध्य प्रमाणित गरी शेषसाध्यको प्रयोग गरी शेष पत्ता लगाउने समस्याहरू समाधान गर्न लगाउने • कुनै पनि बहुपदीयलाई $x - a$ स्वरूपको रेखीय बहुपदीयले साधारण विधिबाट भाग गर्न लगाई शेष र भागफल निकाली भाजक गुणनखण्ड भयो वा भएन परीक्षण गर्न लगाउने । शेष शून्य आएमा भाजक, दिइएको बहुपदीयको गुणनखण्ड 	<ul style="list-style-type: none"> • शेष साध्य र गुणनखण्ड साध्यसम्बन्धी प्रश्नहरू समाधान गर्न लगाउने • rational root theorem को प्रयोग गरी root पत्ता लगाउनेसम्बन्धी मौखिक वा लिखित परीक्षा लिने । 	

				<p>हुने कुराको छलफल गराई गुणनखण्ड साध्यको अवधारणा विकास गर्ने</p> <ul style="list-style-type: none"> ● गुणनखण्ड साध्य प्रमाणित गरी यसँग सम्बन्धित समस्याहरू समाधान गर्न लगाउने ● एक चलयुक्त बहुपदीय समीकरणहरूको constant term को गुणनखण्डहरू र leading coefficient को गुणनखण्डहरूलाई आनुपातिक सङ्ख्यामा व्यक्त गरी कुन कुन सङ्ख्याहरू उक्त समीकरणको root हुन्छ, परीक्षण गर्न लगाई rational root theorem को अवधारणा विकास गर्ने । 	
	१.३ समीकरण र असमानता (Equation and Inequality)	<p>१.३.१. रेखीय योजनाबाट अधिकतम र न्यूनतम मान निर्धारण)</p> <p>१.३.२. वर्ग समीकरणलाई $(x - h)^2 + k = 0$ स्वरूपमा रूपान्तरण</p> <p>१.३.३. वर्ग फलनको लेखाचित्र स्केच (x^2 को धनात्मक वा ऋणात्मक गुणाङ्क, अधिकतम र न्यूनतम बिन्दु, intercept र symmetry को आधारमा)</p> <p>१.३.४. वर्ग फलन x^2</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● व्यावहारिक उदाहरणबाट दुईचलयुक्त रेखीय असमानताको अवधारणा विकास गर्ने ● दुई चलयुक्त असमानतालाई लेखाचित्रमा प्रस्तुत गर्न लगाउने ● रेखीय योजनासँग सम्बन्धित दैनिक जीवनका समस्याहरूलाई रेखीय असमानतामा व्यक्त गरी रेखीय योजनासम्बन्धी समस्यालाई लेखाचित्रविधिबाट हल गरी अधिकतम र न्यूनतम मान निर्धारण गर्न लगाउने ● x^2 को धनात्मक वा ऋणात्मक गुणाङ्क, अधिकतम र न्यूनतम बिन्दु, intercept र symmetry जस्ता विशेषताका आधारमा वर्ग फलनको लेखाचित्र स्केच गर्न लगाउने ● वर्ग समीकरणलाई $(x - h)^2 + k = 0$ का रूपमा व्यक्त गरी शीर्षबिन्दु (h,k) पत्ता लगाउने ● $(x - h)^2 + k = 0$ लाई वर्ग फलन x^2 को स्थानान्तरणका रूपमा व्यक्त गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● दैनिक जीवनको उदाहरण लिई असमानतामा लेख्न लगाउने ● रेखीय असमानतालाई ग्राफमा र ग्राफबाट रेखीय असमानता लेख्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने 	

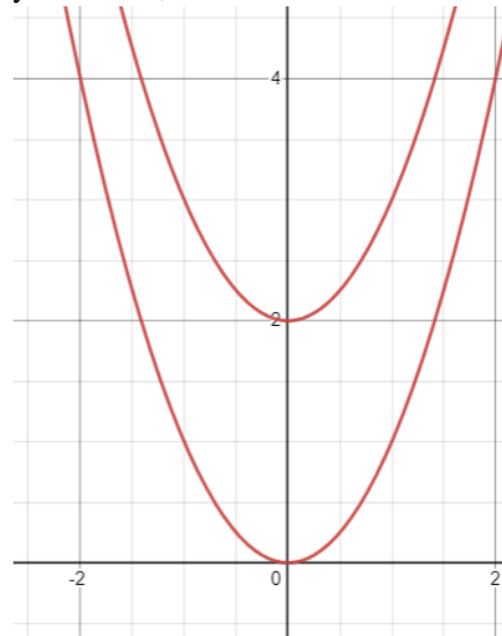
को स्थानान्तरण
१.३.५. लेखाचित्रद्वारा
वर्ग समीकरणको
हल

जस्तै:

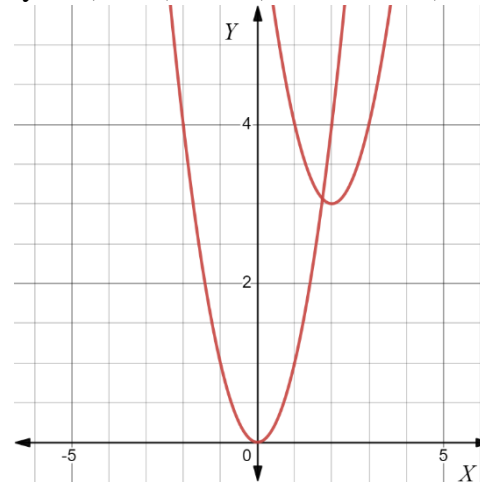
- $y = (x - h)^2, h = 2$

- $y = x^2 + k, k = 2$

- $y = (x - h)^2 + k$ ($h = 2, k = 3$)

- लेखाचित्रबाट वर्ग समीकरणको हल गर्न लगाउने ।

जस्तै:

वर्ग समीकरण $ax^2 + bx + c = 0$

लाई $ax^2 + bx + c$ छुट्टाछुट्टै ग्राफका रूपमा प्रस्तुत गरी $ax^2 + bx + c = 0$ हल गराउने

१.४ सङ्ख्या पद्धति (Number System)	१.४.१. सर्डयुक्त समीकरण (वर्गमूल समावेश भएको मात्र)	<ul style="list-style-type: none"> ● सर्डको परिचय दिई सर्डयुक्त समीकरण हल गर्न लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> ● सर्डयुक्त समीकरणसम्बन्धी प्रश्न समाधान गर्ने लिखित परीक्षा लिने 		
१.५. मेट्रिक्स र डिटरमिनान्ट (Matrix and Determinant)	<p>१.५.१. मेट्रिक्सको क्रमपरिवर्तन (विशेषताहरू र समस्या समाधान)</p> <p>१.५.२. मेट्रिक्सको गुणन र यससम्बन्धी गुणहरू (2 × 2 Matrix सम्म)</p> <p>१.५.३. डिटरमिनान्ट (2 × 2 मेट्रिक्स, singular/non-singular matrix)</p> <p>१.५.४. 2 × 2</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● केही विद्यार्थीलाई कक्षाकोठामा लहर र पङ्क्तिको बसाइलाई परिवर्तन गरी क्रम परिवर्तको अवधारणा दिने ● मेट्रिक्सको लहर र पङ्क्तिलाई परिवर्तन गरी नयाँ मेट्रिक्स बनाउन लगाई बनेको नयाँ मेट्रिक्स नै मेट्रिक्सको क्रम परिवर्तन भएको जानाकारी गराउने ● मेट्रिक्सको क्रम परिवर्तनका विशेषताहरू खोजी गर्न लगाई सम्बन्धित समस्या समाधान गर्न लगाउने ● 2 × 2 मेट्रिक्सको डिटरमिनान्टको अवधारणा विकास गरी सम्बन्धित समस्या समाधान गर्न लगाउने ● singular matrix को अवधारणा विकास गरी 	<ul style="list-style-type: none"> ● मेट्रिक्सको क्रम परिवर्तनसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू हल गर्न लगाएर ● मेट्रिक्सको डिटरमिनान्ट निकाल्ने प्रश्नहरू हल गर्न लगाएर ● विपरीत मेट्रिक्स निकाल्ने प्रश्नहरू गर्न लगाएर। 		

			मेट्रिक्सको विपरीत मेट्रिक्स ।	सम्बन्धित समस्या समाधान गर्न लगाउने <ul style="list-style-type: none"> • 2×2 मेट्रिक्सको विपरीत मेट्रिक्ससम्बन्धी अवधारणा विकास गरी विपरीत मेट्रिक्स पत्ता लगाउने समस्या समाधान गर्न लगाउने । 		
२.	त्रिकोणमिति (Trigonometry)	२.१.मिश्रित कोणहरू (Compound Angles) को त्रिकोणमितीय अनुपातहरू (Sine, Cosine and Tangent only) २.२.त्रिकोणमितीय सर्वसमीकाहरूको रूपान्तरण - अपवर्त्य (multiple) र अपवर्तक (submultiple) कोणहरूको त्रिकोणमितीय अनुपात (sin, cos र tan मात्र) २.३.त्रिकोणमितीय सर्वसमीकाको रूपान्तरण र अनुबन्धित सर्वसमीका (Conditional identities) को अवधारणा र परीक्षण (	२.१.मिश्रित कोणहरू (Compound Angles) को परिचय गराउँदै unit circles को प्रयोग गरी $\sin(A + B)$, $\cos(A + B)$ तथा $\tan(A + B)$ को सूत्र स्थापित गर्ने • Compound angles सँग सम्बन्धित समस्याहरू समाधान गर्न सहजीकरण गर्ने • Compound angles को त्रिकोणमितीय अनुपातहरूको मदतले वा unit circle प्रयोग गरी अपवर्त्य र अपवर्तक कोणहरूको त्रिकोणमितीय अनुपातहरूको सूत्र स्थापित गर्ने र सम्बन्धित समस्या समाधान गर्न लगाउने • त्रिकोणमितीय अनुपातहरूको जोडलाई गुणनमा र गुणनलाई जोडमा रूपान्तरण गर्न मिश्रितकोण तथा अपवर्तक र अपवर्त्य कोणहरूको अवधारणा प्रयोग गरी सर्वसमीकाहरू स्थापना गर्ने • स्थापित सर्वसमीकाहरूमा स्तरीय कोणहरूको मान राखी सत्य भयो वा भएन परीक्षण गर्न लगाउने • त्रिकोणमितीको व्यावहारिक प्रयोगको जानाकारी गर्दै क्लिनोमिटर वा अन्य सामाग्रीहरू प्रयोग गरी अवनति र उन्नतांश कोणको परिचय गराउने • उचाइ र दुरीसम्बन्धी समस्याहरूको समाधान गर्न सहजीकरण गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> • मिश्रित कोणहरूसम्बन्धी प्रश्न समाधान गर्न कक्षा परीक्षा लिने • त्रिकोणमितीय अनुपातहरूको जोड वा अन्तरलाई गुणनका रूपमा व्यक्त गर्ने प्रश्न दिई लिखित परीक्षा लिने • कुनै भवनको निश्चित बिन्दुबाट दुरी नापी क्लिनोमिटर प्रयोग गरी टुप्पोको उन्नतांश कोण नापी त्रिकोणमितीय अनुपात हरू प्रयोग गरी उक्त भवनको उचाइ पत्ता लगाउने परियोजना दिएर । 	३०	

			Standard angle को प्रयोगबाट) २.४. उचाइ र दुरीका शाब्दिक समस्याहरू (दुईओटा सम्म त्रिभुज समावेश भएका) ।			
३.	ज्यामिति (Geometry)	३.१ निर्देशाङ्क ज्यामिति (Co-ordinate Geometry)	३.१.१. दुई बिन्दुसम्म भएर जाने रेखाको समीकरणसँग सम्बन्धित समस्याहरू ३.१.२. दुई सरल रेखाहरू बिचका कोणहरू (समानान्तर र लम्ब हुने अवस्थासहित) ३.१.३. शाङ्किक क्षेत्रहरू (Conic sections) परिचय र यसका प्रकारहरू (सोली र समतलीय सतहको प्रतिच्छेदनबाट मात्र) ३.१.४. वृत्त (Circle) - वृत्तको परिभाषा (सोली र समतलीय सतहको प्रतिच्छेदनका आधारमा) - वृत्तको	<ul style="list-style-type: none"> ग्राफबोर्डमा कुनै दुई बिन्दु हरू जस्तै (1, 4) र (3, 2) अङ्कन गरी एउटा सिधारेखा खिचन लगाउने र त्यसमा रेखामा पर्ने अन्य बिन्दुहरूको निर्देशांक लेख्न लगाई प्रत्येक बिन्दुको x निर्देशांक र y निर्देशाङ्कबिचको सम्बन्ध खोजी गर्न लगाई समीकरणको रूपमा प्रस्तुत गर्न लगाउने उक्त सिधारेखाले x- अक्षसँग धनात्मक दिशामा कति डिग्रीको कोण बनायो नाप्न लगाई भुकाव निकाल्न लगाउने । यसैलाई दुई बिन्दु भएको अवस्थाको सूत्र लगाई भुकाव निकाल्न लगाई बराबर आयो वा आएन, अवलोकन गर्न लगाउने । अब (x, y) तथा (1, 4) लिएर भुकाव प्रयोग गरी माथिको सिधारेखाको समीकरण निकाल्न सकिने कुरा छलफल गर्ने दुई बिन्दुहरू ((x, y) and (x₁, y₁)) भएर जाने रेखाको भुकाव निकाल्न लगाई सिधारेखाको समीकरण $y - y_1 = m(x - x_1)$ निकाल्न सहजीकरण गर्ने भुकाव प्रयोग गरी दुई सरल रेखाहरूबिचको कोण निकाल्न लगाई तिनीहरू लम्ब हुने र समानान्तर हुने अवस्था समेत निकाल्ने Right circular cone को विभिन्न भागहरूलाई plane ले विभिन्न अवस्थामा काटेको ठोस सामग्री 	<ul style="list-style-type: none"> दुईबिन्दु भएर जाने रेखाको समीकरण पत्ता लगाउने प्रश्न हल गर्न दिएर दुई सिधा रेखाहरू बिचको कोणहरू पत्ता लगाउने परीयोजना दिएर cone आकृतिलाई समतलीय आकृतिले काटेर विभिन्न शाङ्किक क्षेत्रहरू निर्माण गर्न लगाउने विभिन्न conic sections हरूको ठोस सामग्री वा डिजिटल सामग्रीमा प्रदर्शन गरी परिभाषित गर्न लगाएर वृत्तको समीकरणसम्बन्धी विभिन्न प्रश्नहरू 	१८

			समीकरण $x^2 + y^2 = r^2$, $(x - h)^2 + (y - k)^2 = r^2$, $(x - x_1)(x - x_2) + (y - y_1)(y - y_2) = 0$ or $x^2 + y^2 + 2gx + 2fy + c = 0$ स्वरूप र तत्सम्बन्धी समस्याहरू	वा डिजिटल सामाग्रीहरू प्रदर्शन गरी विभिन्न conic sections हरू Circle, ellipse, parabola and hyperbola को परिचय गराउने । • Conic sections को रूपमा र बिन्दुपथको आधारमा वृत्तको परिभाषा गर्न लगाई ग्राफबोर्ड वा डिजिटल सामाग्रीहरूको प्रयोग गरी यसका विभिन्न समीकरणहरू प्रमाणित गर्ने • वृत्तको समीकरणसँगसम्बन्धी विभिन्न प्रश्नहरू हल गर्न लगाउने	दिएर	
	३.२ स्थानान्तरण (Transformation)	३.२.१. ज्यामितीय आकृतिको विस्थापन (दिइएको भेक्टरको आधारमा) र लेखाचित्रमा प्रस्तुत ३.२.२. परावर्तन, परिक्रमण, विस्थापन र विस्तारीकरणमध्ये कुनै दुइओटा (समान वा फरक फरक) स्थानान्तरणको संयुक्त स्थानान्तरण ३.२.३. मेट्रिक्सद्वारा स्थानान्तरण ।	• जियो बोर्डको सहायताले कुनै एउटा त्रिभुज वा चतुर्भुजका निर्देशांक लेखी निर्देशाङ्कलाई कुनै एउटा विस्थापन भेक्टरले विस्थापन गराउने • ग्राफबोर्ड, ट्रान्सपरेन्ट स्थानान्तरण पेपरहरू वा डिजिटल सामाग्रीहरू प्रयोग गरी विभिन्न स्थानान्तरणहरूको अवधारणा विकास गरी निर्देशांक प्रयोग गरी ज्यामितीय आकृतिहरूको स्थानान्तरण गर्ने • दुई समान वा फरक फरक स्थानान्तरणहरूको एकल स्थानान्तरण पत्ता लगाउन ग्राफबोर्ड वा डिजिटल सामग्रीहरू प्रयोग गर्ने • संयुक्त स्थानान्तरणसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू समाधान गर्न लगाउने • परावर्तन, विस्थापन तथा परिक्रमण र विस्तारीकरणलाई जनाउने मेट्रिक्स पत्ता लगाउन छलफल गर्ने र यसको प्रयोग computer system मा हुने कुरा जानाकारी गराउने ।	• ग्राफबोर्ड वा digital interactive tools हरूमा विभिन्न स्थानान्तरण हरू प्रदर्शन सक्ने परियोजनाहरू दिएर • संयुक्त स्थानान्तरण तथा मेट्रिक्सद्वारा हुने स्थानान्तरणसम्बन्धी प्रश्नहरू दिएर ।	१८	
४.	भेक्टर (Vector)	४.१. भेक्टरहरूको स्केलर गुणनफल (dot product), भेक्टरहरू समानान्तर र लम्ब	• Force र Displacement गुणन गर्दा Work आउने र Force र velocity गुणन गर्दा Power आउने कुराको छलफल गरी दुई भेक्टरको गुणन गर्दा स्केलर आउने कुराको निष्कर्ष निकाल्न लगाउने	• भेक्टरहरूबिचको स्केलर गुणनफलको physical र geometrical meaning भन्ने	११	

		<p>हुने अवस्था)</p> <p>४.२. भेक्टरको जोडमा त्रिभुज नियमको प्रयोग</p> <p>४.३. भेक्टर विधिबाट मध्यबिन्दु साध्य र खण्ड सूत्र</p> <p>४.४. भेक्टरको प्रयोग गरी ज्यामितीय साध्यहरू प्रमाणित</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ त्रिभुजका दुईओटा भुजाको मध्यबिन्दु जोड्ने रेखा तेश्रो भुजासँग समानान्तर भई आधा हुन्छ, ○ समकोणी त्रिभुजको कर्णको मध्यबिन्दु शीर्ष बिन्दुबाट समदुरीमा पर्छ । ○ चतुर्भुजको भुजाहरूका मध्यबिन्दुहरू क्रमशः जोड्दै जाँदा बन्ने चतुर्भुज समानान्तर चतुर्भुज हुन्छ, ○ अर्धवृत्तको परिधिमा बन्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● दुई भेक्टरको स्केलर गुणनफल निकाल्न लगाई लम्ब हुने र समानान्तर हुने अवस्था पत्ता लगाउन लगाउने ● स्केलर गुणनफलको भौतिक अर्थ (physical meaning/ how closely two vectors are align, in terms of the directions they point) र ज्यामितीय अर्थ (geometrical meaning) बारे छलफल गराउने ● एउटा भेक्टरको लेखाचित्रलाई दुई आधारभूत भेक्टरको जोड भएको व्यक्त गरी त्रिभुज नियमको अवधारणा विकास गर्ने ● व्यावहारिक उदाहरणबाट भेक्टर जोडको त्रिभुज नियमबारे छलफल गरी यससँग सम्बन्धित समस्याहरू समाधान गर्न लगाउने ● मध्यबिन्दु साध्य र खण्डसुत्र प्रमाणित गर्न लगाई यससँग सम्बन्धित प्रश्नहरू हल गर्न लगाउने ● केही ज्यामितीय साध्यहरू भेक्टर विधिबाट प्रमाणित गर्न लगाउने । 	<p>लगाएर</p> <ul style="list-style-type: none"> ● कुनै दुई भेक्टरहरू बिचको स्केलर गुणनफलसम्बन्धी प्रश्नहरू समाधान गर्न लगाएर ● भेक्टर जोडको त्रिभुज नियमसम्बन्धी परियोजना गराएर । ● मध्यबिन्दुसाध्य र खण्डसुत्र सम्बन्धी प्रश्नहरू गर्न लगाएर । ● केहि ज्यामितीय साध्यहरू भेक्टर प्रयोग गरी प्रमाणित गर्न लगाएर । 	
--	--	---	--	---	--

			कोण एक समकोण हुन्छ ।			
५.	तथ्याङ्कशास्त्र (Statistics)		<p>५.१ अविच्छिन्न श्रेणीको विचरणशीलता (Dispersion)</p> <p>५.१.१. चतुर्थांशीय विचलन र यसको गुणाङ्क</p> <p>५.१.२. मध्यक भिन्नता (मध्यक र मध्यिकाबाट) र यसको गुणाङ्क</p> <p>५.१.३. स्तरीय भिन्नता र यसको गुणाङ्क</p> <p>५.१.४. Coefficient of variation</p> <p>५.२. Whisker Box-Plot (मध्यिका र चतुर्थांशीय विस्तारको आधारमा दुईओटा तथ्याङ्कसम्मको तुलना) for comparing upto two data sets) .</p>	<ul style="list-style-type: none"> • औसतहरूले मात्रै कुनै पनि तथ्याङ्कको पूर्ण रूपमा व्याख्या गर्न नसक्ने उदाहरणहरू प्रस्तुत गरी विचरणशीलताको आवश्यकता भएको निष्कर्ष निकाल्ने • विचरणशीलताको absolute measure र relative measure को बारे छलफल गर्ने • Quartile deviation को प्रयोगको उदाहरण प्रस्तुत गर्दै Quartile deviation र यसको गुणाङ्क पत्ता लगाउने तरिकाबारे छलफल गर्ने । • मध्यक भिन्नता यसको गुणाङ्क निकाल्ने तरिका र यसको प्रयोग बारे छलफल गर्ने । • मध्यक भिन्नताको कमीकमजोरीहरू छलफल गर्दै स्तरीय भिन्नताबारे छलफल गरी स्तरीय भिन्नताको व्यावहारिक उदाहरण प्रस्तुत गरी निकाल्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने • कुनै पनि तथ्याङ्कको न्यूनतम मान, अधिकतम मान, पहिलो चतुर्थांश, मध्यिका र तेस्रो चतुर्थांश पत्ता लगाई Whisker Box-Plot मा राख्न लगाई तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण गर्ने • Ms-Excel को प्रयोग गरी विभिन्न तथ्याङ्कहरूको चतुर्थांशीय विचलन, यसको गुणाङ्क, मध्यक भिन्नता तथा स्तरीय भिन्नता निकाल्ने अभ्यास गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> • चतुर्थांशीय विचलन र यसको गुणाङ्क, मध्यक भिन्नता (मध्यक र मध्यिकाबाट) र यसको गुणाङ्क तथा स्तरीय भिन्नता र यसको गुणाङ्कसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्ने कक्षाकार्य तथा गृहकार्य दिएर • तथ्याङ्कको न्यूनतम मान, अधिकतम मान, पहिलो चतुर्थांश, मध्यिका र तेस्रो चतुर्थांश पत्ता लगाई Whisker Box-Plot मा राख्न लगाउने कक्षाकार्य । 	१०
६.	सीमान्तमान र निरन्तरता (Limit and Continuity)		<p>६.१. फलनको निरन्तरता र विच्छिन्नता (अवधारणा र निरन्तरता हुने</p>	<ul style="list-style-type: none"> • निरन्तरतासम्बन्धि दैनिक जीवनका उदाहरणहरू प्रस्तुत गरी फलनको ग्राफबाट कुनै बिन्दुमा दायाँ र बायाँ सीमान्त मान र फलनको मान छलफल गराई बिन्दुमा र अन्तरालमा फलनको निरन्तरताबारे जानाकारी गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> • लेखाचित्र बाट कुनै बिन्दु र अन्तरालमा निरन्तरता र विच्छिन्नता के छ ? भन्न लगाएर । 	१२

			<p>अवस्थालाई सङ्केतमा लेख्न)</p> <p>६.२. फलनको निरन्तरता र विच्छिन्नताको खोजी (दिइएको लेखाचित्रबाट र मान राखेर) ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● फलनको निरन्तरतालाई सङ्केतमा लेख्न सहजीकरण गर्ने ● लेखाचित्र र सङ्ख्यात्मक विधिबाट कुनै फलनको निरन्तरता र विच्छिन्नताको खोजीसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● फलनको निरन्तरता र विच्छिन्नताको खोजीसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न लगाएर । 	
--	--	--	---	---	--	--

५. सम्भावित प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्यहरू

कक्षा ९

क्र.स.	विषय क्षेत्र	विद्यालयमा गराउन सकिने नमुना प्रयोगात्मक कार्यहरू
१.	बीजगणित	<p>१. दुईओटा समूहहरू लिई पहिलो समूहको सदस्य र दोस्रो समूहको सदस्यलाई पहिलो र दोस्रो क्रममा राखेर क्रमजोडाहरू तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् :</p> <p>जस्तै: समूह $A = \{ \text{राम, श्याम, हरि} \}$, समूह $B = \{ \text{सीता, गीता, रीता} \}$</p> <p>$A \times B = \{ (\text{राम, सीता}), \dots \}$</p> <p>$B \times A = \{ (\text{सीता, राम}), \dots \}$</p> <p>२. असमानताहरूलाई ग्राफ पेपरमा खिच्नुहोस् । (असमानता शिक्षकले प्रदान गर्ने)</p> <p>३. विद्यार्थीको फरक फरक समूह बनाई प्रत्येक समूहले बनाएका फरक फरक क्रमका मेट्रिक्स कुन कुन जोड्न, घटाउन र गुणन गर्न मिल्छ, निष्कर्षसहित कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p>
२.	त्रिकोणमिति	प्रयोगात्मक कार्य: रेडियन, ग्रेड र डिग्रीको सम्बन्ध र रूपान्तरण जनाउने चार्ट तयार गरी कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
३.	ज्यामिति	<p>समूहमा निर्देशाङ्क सहितका त्रिभुज तथा चतुर्भुजलाई</p> <p>i) $y = x$ रेखामा परावर्तन</p> <p>ii) धनात्मक र ऋणात्मक दिशामा केन्द्रबिन्दु O मा 90° वा 180° परिक्रमण</p> <p>iii) धनात्मक र ऋणात्मक दिशामा केन्द्रबिन्दु (a, b)मा 90° वा 180° परिक्रमण गर्नुहोस् ।</p> <p>यसको स्वरूप र प्रकृति कस्तो बन्छ ? समूह समूहबाट निष्कर्ष निकाली कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p>
६.	सीमान्तमान र निरन्तरता	<p>दिइएको फलन $f(x) = \frac{x^2 - 9}{x - 3}$ मा x को मान 3 को नजिकका दायाँ र बायाँ भागका अङ्कहरू राखी गणना गर्नुहोस् र $x \rightarrow 3$ मा 3 राख्दा के हुन्छ ? त्यसका आधारमा $\frac{0}{0}$ को अवधारणा कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p>

केही नमुना प्रियोजना कार्यहरू

१.	भेक्टर	कक्षा ९ को विज्ञान विषयमा प्रयोग भएका विभिन्न भौतिक परिमाण र तिनका उदाहरणलाई भेक्टर र स्केलर परिमाणका रूपमा वर्गीकरण गरी प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
२.	तथ्याङ्कशास्त्र	आफ्नो कक्षाका साथीहरूले एकाइ परीक्षामा गणित विषयमा प्राप्त गरेका प्राप्ताङ्क सङ्कलन गरी प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा चतुर्थांशीय भिन्नता, मध्यक भिन्नता र स्तरीय भिन्नता पत्ता लगाई तुलना गर्नुहोस् र कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

कक्षा १०

क्र.स.	विषय क्षेत्र	विद्यालयमा गराउन सकिने नमुना प्रयोगात्मक कार्यहरू
१.	बीजगणित	१. यदि $f(x) = x^2$ र $g(x) = x+2$ भए $fg(x)$ र $gf(x)$ को सम्बन्ध पत्ता लगाई कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् । २. जोडीमा बसी एउटाले बनाएको 2×2 मेट्रिक्स अर्को साथीलाई दिएर उक्त मेट्रिक्सको डिटरमिनान्ट र विपरीत मेट्रिक्स निकाली कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
२.	त्रिकोणमिति	कुनै भवनको निश्चित दुरीको बिन्दुबाट क्लाइनोमिटरले भवनको टुप्पो अवलोकन गर्दा बन्ने उन्नतांश कोण र त्रिकोणमितीय अनुपातहरू प्रयोग गरी उक्त भवनको उचाइ पत्ता लगाई कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
३.	ज्यामिति	ग्राफबोर्डमा विभिन्न आकृतिहरूको स्थानान्तरण गरी कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
४.	सीमान्तमान र निरन्तरता	कुनै फलन जस्तै: $f(x) = 3x + 2$ for $x \leq 3$ and $x - 2$ for $x > 3$ को ग्राफ खिच्नुहोस् । दिइएको फलन $x = 3$ मा निरन्तरता छ वा छैन ? कारणसहित कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

क्र.स.	विषय क्षेत्र	नमुना परियोजना कार्यहरू
१.	बीजगणित	१. संयुक्त र विपरीत फलनको दैनिक जीवनका उदाहरणहरूको खोजी गरी कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् । २. रेखीय योजनासम्बन्धी दैनिक जीवनको समस्याहरूलाई गणितीय रूप दिई ग्राफमा प्रस्तुत गरी कक्षाकोठामा पदर्शन गर्नुहोस् ।
२.	ज्यामिति	विभिन्न conic sections हरू प्रदर्शन गर्न मिल्ने कागज, काठ वा माटोका नमुनाहरू निर्माण गरी कक्षामा प्रदर्शन गर्नुहोस् ।
३.	भेक्टर	भेक्टरको दैनिक जीवनमा कुनै पाँचओटा प्रयोगहरू खोजी गर्नुहोस् । ती उदाहरण किन भेक्टर भए, उपयुक्त तथ्य र कारणहरू पहिचान पहिचान गर्नुहोस् । भेक्टर किन महत्त्वपूर्ण छ ? आफ्नो तर्कसहित प्रस्तुति तयार गरेर कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
४.	तथ्याङ्कशास्त्र	आफ्नो कक्षाका साथीहरूले एकाइ परीक्षामा गणित विषयमा प्राप्त गरेका प्राप्ताङ्क सङ्कलन गर्नुहोस् । प्राप्त तथ्याङ्कलाई ५ र १० को अन्तरमा अविच्छिन्न बारम्बारता तालिकामा प्रस्तुत गर्नुहोस् । ५ र १० को अन्तरमा तयार भए अविच्छिन्न तथ्याङ्कबाट चतुर्थांशीय भिन्नता, मध्यक भिन्नता र स्तरीय भिन्नता पत्ता लगाई तुलना गर्नुहोस् । के दुवै तथ्याङ्कबाट प्राप्त हुने नतिजा एउटै हो ? यदि फरक छ भने के कारणले फरक भयो ? यी विषयवस्तु समेटेी एउटा प्रस्तुतीकरण तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

६. सिकाइ सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया

(क) गणित शिक्षणमा प्रयोग गर्न सकिने केही विधिहरू

क्र. सं.	विधि	विधि प्रक्रिया	गणितमा प्रयोग हुने सम्भावित विषयवस्तु
१.	आगमन विधि	<ul style="list-style-type: none"> सूचनाहरूको सङ्कलन, अवलोकन र निष्कर्ष अनुमान, विश्लेषण, पुष्टि र निष्कर्ष 	<ul style="list-style-type: none"> गणितीय अवधारणाहरू शिक्षण गर्न गणितका सबै सिकाइ क्षेत्रहरूमा यसको प्रयोग गर्न सकिने
२.	निगमन विधि	<ul style="list-style-type: none"> समस्याको प्रस्तुति आवश्यक नियम तथा सूत्रको पहिचान र प्रयोग व्याख्या, विश्लेषण र निष्कर्ष 	<ul style="list-style-type: none"> गणितीय अवधारणाहरू शिक्षण गर्न गणितका सबै सिकाइ क्षेत्रहरूमा यसको प्रयोग गर्न सकिने
३.	समस्या समाधान विधि	<ul style="list-style-type: none"> समस्याको बुझाइ योजना निर्माण योजना कार्यान्वयन कार्यको पुनरवलोकन गर्ने र परिणामलाई जाँच्ने 	<ul style="list-style-type: none"> दैनिक जीवनका सामान्य समस्याहरू पहिचान गरेर गणितीय ज्ञान र सिपको प्रयोग गरी समाधान गर्ने
४.	अन्वेषण तथा खोज	<ul style="list-style-type: none"> समस्या वा प्रश्नको प्रस्तुति खोज कार्यका लागि आवश्यक साधन तथा तरिकाका बारेमा छलफल विद्यार्थीहरूद्वारा खोज कार्य सञ्चालन निष्कर्ष र प्रस्तुति पृष्ठपोषण 	<ul style="list-style-type: none"> कुनै पनि गणितीय विषयवस्तुलाई खोजी गर्नुपर्ने खालका प्रश्नहरू दिएर विद्यार्थीहरूलाई खोजी गर्न लगाई आवश्यक ज्ञान निर्माण
५.	परियोजनामा आधारित सिकाइ	<ul style="list-style-type: none"> समस्याको प्रस्तुति योजना निर्माण योजनाको कार्यान्वयन रेकर्ड राख्ने कार्य विश्लेषण र निष्कर्ष प्रस्तुति 	<ul style="list-style-type: none"> गणितका सबै सिकाइ क्षेत्रहरूमा यसको प्रयोग गर्न सकिने
६.	प्रयोगात्मक विधि	<ul style="list-style-type: none"> समस्याको प्रस्तुति समाधानको तयारी सामग्री सङ्कलन र प्रयोग व्याख्या, विश्लेषण, पुष्टि 	<ul style="list-style-type: none"> कुनै पनि गणितीय धारणाहरू विकास गराउन
७.	नमुना चित्रण विधि (Model drawing method)	<ul style="list-style-type: none"> समस्यालाई बुझ्ने समस्यालाई चित्रात्मक रूपमा प्रस्तुत चित्रको माध्यमबाट समस्या समाधान 	<ul style="list-style-type: none"> सबै पाठहरू शिक्षण गर्न
८.	प्रयोगशाला विधि	<ul style="list-style-type: none"> समस्याको पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> ज्यामिति, त्रिकोणमिति आदि ।

		<ul style="list-style-type: none"> प्रयोगशालामा शिक्षकको सहयोगमा वा विद्यार्थी आफैले सामग्रीको प्रयोग गरी समस्याको समाधान 	
९.	संरचित समस्या समाधान विधि (Structured problem solving method)	<ul style="list-style-type: none"> समस्याको प्रस्तुति व्यक्तिगत, जोडी र समूहमा समाधान प्रस्तुतीकरण र छलफल सारांश र निष्कर्ष 	सबै पाठहरू शिक्षण गर्न
१०	खेल विधि	<ul style="list-style-type: none"> विषयवस्तुलाई खेलका माध्यमबाट प्रस्तुत गरी अभ्यास 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न खेलहरूका माध्यमबाट गणितीय धारणाहरूसँग परिचित गराउन
११.	रचनात्मक सिकाइ विधि (constructive learning method)	<ul style="list-style-type: none"> मफ्तिस्क मन्थन (Brain storming) पाठसम्बन्धी पूर्वज्ञानको पहिचान अन्तरक्रियात्मक कार्य (वैयक्तिक चिन्तन, जोडी कार्य, समूह कार्य, प्रश्नोत्तर) आवश्यकताअनुसार सहयोग प्रदान विचार आदान प्रदान निष्कर्ष 	<ul style="list-style-type: none"> त्रिभुज तथा चतुर्भुजका गुणहरूको खोजी तथा प्रमाणित गर्न ठोस वस्तुहरूका विशेषताहरू तथा सम्बन्धको शिक्षण गर्न बीजीय धारणा विकास गर्न प्रत्येक पाठको पुनरवलोकन गर्न
१२.	सहयोगात्मक सिकाइका विधि	<ul style="list-style-type: none"> समूह निर्माण समस्याको प्रस्तुति समूहमा छलफल, विश्लेषण र निष्कर्ष 	<ul style="list-style-type: none"> गणितका सबै सिकाइ क्षेत्रहरूमा यसको प्रयोग गर्न सकिने
१३.	क्षेत्र भ्रमण	<ul style="list-style-type: none"> सम्बन्धित स्थलमा गई तथ्यहरूको सङ्कलन, विश्लेषण र निष्कर्ष 	त्रिकोणमिति, भेक्टर आदि
१४.	प्रदर्शन विधि	<ul style="list-style-type: none"> सामग्री सङ्कलन वा निर्माण चरणबद्ध रूपमा सामग्रीहरू प्रदर्शन अनुमान, छलफल, विश्लेषण र निष्कर्ष 	<ul style="list-style-type: none"> ज्यामितीय तथ्यहरू प्रमाणित गर्न गणितीय अवधारणाहरू शिक्षण गर्न
१५।	प्रश्नोत्तर विधि	<ul style="list-style-type: none"> शिक्षक विद्यार्थी, विद्यार्थी शिक्षक, विद्यार्थी विद्यार्थीबिचमा प्रश्न र उत्तर गर्न सकिन्छ, जस्तै: “यदि यस्तो भए ...” जस्ता अवस्थाजन्य प्रश्नहरू गर्न सकिन्छ । (APPLE Technique अपनाउन सकिन्छ : A: Ask question in whole class P: Pause for a while P: Point out a student L: Listen answer carefully (by both students and teacher) E: Evaluate the answer (by students and teacher) 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यार्थीहरूमा कुनै पनि गणितीय धारणाको विकास गर्नका लागि पूर्वज्ञान पहिचान तथा सिकाइको मूल्याङ्कन

(ख) विषय क्षेत्रका आधारमा केही शैक्षणिक सामग्रीहरूको सूची

क्र.स.	क्षेत्र	शैक्षणिक सामग्रीहरू
१.	बीजगणित	ग्राफपेपर, ग्राफबोर्ड, सङ्ख्या रेखा आदि ।
२.	त्रिकोणमिती	क्लाइनोमिटर, रेसियो बोर्ड आदि ।
३.	ज्यामिति	वृत्त बोर्ड, तारहरू, धागो, सिन्काहरू, जियोबोर्ड, कक्षाकोठामा पाइने स्थानीय सामग्रीहरू, फोटो र चित्रहरू, गहुँका छ्वाली, बाँसका सिक्का, जुस पाइप, मेकानो स्ट्रिप आदि
४.	भेक्टर	ग्राफपेपर, ग्राफबोर्ड आदि ।
५.	तथ्याङ्कशास्त्र	सिन्काहरू, ग्राफबोर्ड, रङ्गीन पेपरहरू जियोबोर्ड, सिक्का, डाइस, तासका गड्डी, तौल लिने मेसिन, मिटर टेप आदि ।
६.	सीमान्तमान र निरन्तरता	ग्राफपेपर, ग्राफबोर्ड, सङ्ख्या रेखा आदि ।

७. विद्यार्थी मूल्याङ्कन

पाठ्यक्रमले अपेक्षा गरेका सक्षमता र सिकाइ उपलब्धि हासिल भए नभएको सुनिश्चित गर्न निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कन अवलम्बन गरिने छ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य निरन्तर मूल्याङ्कन र पृष्ठपोषणका माध्यमबाट विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार गर्नु हो । सिकाइका लागि गरिने यस्तो निर्माणात्मक मूल्याङ्कन शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा रहनुपर्दछ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कनका लागि कक्षा क्रियाकलाप, विद्यार्थीको कार्यसम्पादनको अवलोकन, गृहकार्य, परियोजना कार्य, मौखिक तथा लिखित कार्य, एकाइ तथा त्रैमासिक परीक्षाहरू, अतिरिक्त क्रियाकलाप, स्वमूल्याङ्कन तथा सहपाठी मूल्याङ्कनलगायतका साधन प्रयोग गर्न सकिन्छ । विषयवस्तुको सिकाइपश्चात् उल्लिखित साधनहरूको प्रयोग गरी सो विषयवस्तुमा विद्यार्थीको सिकाइ स्तर पहिचान गरी सिकाइ समस्या भएका विद्यार्थीको सिकाइ सुधारका लागि थप पृष्ठपोषण दिनुपर्छ । न्यूनतम स्तरको सिकाइ स्तर हासिल भएको सुनिश्चितता नभएसम्म आवश्यक सहयोग (Scaffolding) लाई निरन्तरता दिनुपर्दछ ।

(क) आन्तरिक मूल्याङ्कन

निर्णयात्मक मूल्याङ्कनको प्रयोजनार्थ आन्तरिक मूल्याङ्कनअन्तर्गत कक्षा सहभागिता, त्रैमासिक परीक्षाहरू र प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्यहरूमा विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको अङ्कलाई आधार मानिने छ । आन्तरिक

मूल्याङ्कनबाट प्राप्त अङ्कलाई पृष्ठपोषण प्रदान गरी विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार ल्याउनका लागि प्रयोग गर्नुपर्ने छ ।

विद्यार्थीको प्रयोगात्मक कार्य, परियोजना कार्य, सहभागिताको प्रमाण पोर्टफोलियोमा अनिवार्य व्यवस्थित गरी राख्नुपर्ने छ । पोर्टफोलियो विद्यार्थीको कार्य र सिकाइको प्रमाण हुने हुनाले पोर्टफोलियो राखेर दिइएको आन्तरिक मूल्याङ्कनको प्राप्ताङ्क र ग्रेडको मात्र वैधानिकता हुन्छ । आन्तरिक मूल्याङ्कनको भार २५ प्रतिशत हुने छ ।

निर्णयात्मक मूल्याङ्कनको प्रयोजनार्थ आन्तरिक मूल्याङ्कनका आधारहरू यसप्रकार रहेका छन् :

क्र.सं.	आन्तरिक मूल्याङ्कनका आधारहरू	अङ्कभार
१.	कक्षा सहभागिता	३
२.	त्रैमासिक परीक्षाबाट प्राप्त अङ्क	६
३.	प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्य	१६
जम्मा		२५

(अ) कक्षा सहभागिता

कक्षा सहभागिताको जम्मा अङ्क ३ रहेको छ जुन विद्यार्थीको हाजिरी र कक्षा क्रियाकलापमा भएको सहभागिताका आधारमा प्रदान गर्नुपर्ने छ ।

(आ) त्रैमासिक परीक्षाबाट प्राप्त अङ्क

प्रत्येक कक्षामा कम्तीमा दुई पटक त्रैमासिक परीक्षा सञ्चालन गर्नुपर्ने छ । त्रैमासिक परीक्षा सञ्चालन गर्दा पठनपाठन भएका हरेक एकाइ/पाठको पठनपाठनपश्चात् पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका सिकाइ उपलब्धिलाई समेट्ने गरी तोकिएको विशिष्टीकरण तालिकालाई आधार बनाई संज्ञानात्मक तहको अङ्कभारमा अनुपात मिल्ने गरी प्रश्नपत्र निर्माण गर्नुपर्ने छ । यसरी सञ्चालन गरिएको त्रैमासिक परीक्षाको अङ्कलाई ६ अङ्कभारमा रूपान्तरण गर्नुपर्ने छ ।

(इ) प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्य

प्रत्येक विद्यार्थीले पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकमा भएका सबै विषयवस्तुको क्षेत्रअन्तर्गत समावेश भएका प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्य गर्नुपर्ने छ । ती कार्यहरूलाई कक्षामा प्रस्तुत गर्नुपर्ने छ । विद्यार्थीले गरेका प्रत्येक प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्यको सञ्चालन, प्रस्तुतीकरण र अभिलेखीकरण गर्नुपर्ने छ ।

प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्यको मूल्याङ्कनका आधारहरू

क्र.सं.	कार्य विवरण	आधार	अङ्क
	प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्य	प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्य सञ्चालन र कार्यसम्पादन (गणितीय ज्ञानको शुद्धता, कार्य सम्पन्नता, छलफलमा सहभागिता, सामग्रीको स्तरीयता र समयसिमा)	१०
		प्रस्तुतीकरण र अभिलेखीकरण	६

(ख) बाह्य परीक्षा

निर्णयात्मक मूल्याङ्कनमा बाह्य परीक्षाको भार ७५ प्रतिशत हुने छ । प्रत्येक परीक्षामा प्रश्न सोध्दा शैक्षिक सत्रको सुरुदेखि पढाइ भएका सबै पाठहरूबाट समेटिने गरी प्रश्न सोध्नुपर्ने छ । प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले तयार गरेको विशिष्टीकरण तालिकालाई आधार मानी निर्माण गर्नुपर्छ ।